

Dziedzictwo Epidemii - Budapeszt (Węgry)

2020-07-03

Ze względu na 145 lat rządów osmańskich, podczas których większość średniowiecznego dziedzictwa architektonicznego stolicy Węgier została zniszczona, znaczna część obiektów zabytkowych, upamiętniających epidemie pochodzi z XVIII w. Najwięcej z nich znajduje się w historycznych centrach miast, z których powstał dzisiejszy Budapeszt.

Kolumna Trójcy Świętej, Dzielnica Zamkowa (Dzielnica I)

Barokowa Statua Trójcy Świętej znajduje się na Placu Trójcy, naprzeciwko słynnego kościoła Macieja. Kolumna upamiętnia ofiary dwóch epidemii dżumy czarnej, która przetoczyła się przez Europę w 1691 i 1709 r. Zaledwie pięć lat po odzyskaniu Budy z rąk Turków przez zjednoczone armie chrześcijańskie w 1686 r., poza odbudową zniszczonego i wyludnionego miasta, nowi mieszkańcy musieli stanąć przed kolejnym poważnym wyzwaniem: dżumą. Mieszkańcy złożyli uroczystą przysięgę, że wzniosą kolumnę w akcie wdzięczności, jeśli przeżyją epidemię. Pierwszy filar został wzniesiony w latach 1700-1706 dla upamiętnienia ofiar dżumy z 1691 r. W 1709 r. nastąpił drugi poważny wybuch epidemii, po którym Rada Budy postanowiła wznieść znacznie większą i bardziej okazałą Kolumnę Trójcy Świętej. Rzeźbiarzami byli Philipp Ungleich i Anton Hörger, a nowa kolumna została ukończona w 1713 r.

Rzeźba na szczycie kolumny autorstwa Philippa Ungleicha jest typowym barokowym przedstawieniem Trójcy Świętej i stanowi jedyną pozostałą oryginalną część pomnika na tym miejscu, pozostałe, po II wojnie światowej, zostały zastąpione kopiami. Trzon kolumny ozdobiony jest posągami świętych otoczonymi replikami oryginałów. Trzy z nich mogą być związane z epidemiami: Roch - patron ofiar dżumy, św. Sebastian - opiekun w czasie epidemii i św. Franciszek Ksawery, który został wybrany na patrona Budy w czasie zarazy. Również płaskorzeźby na cokole (kopie dzieł Hörgera) odnoszą się do czarnej śmierci: w środkowej części przedstawiona jest scena biblijna z królem Dawidem błagającym Boga, aby uchronił swój lud przed epidemią dżumy. Powyższy napis w języku łacińskim przedstawia jego argumentację, a jest nią żal za grzechy. Następny relief pokazuje cierpienia mieszczan: ludzie modlą się, niektórzy umierają, a nad nimi ręka Boga przekazuje gałązkę aniołowi, aby ukarać grzeszników. Sylwetka zamku w Budzie w tle sprawia, że interpretacja i umiejscowienie tej sceny jest jednoznaczne.

Kolumna Mariańska, Plac Mariacki (Dzielnica I)

Ten imponujący zabytek, stojący od 1834 r. na dzisiejszym placu Marii, ma w sumie sześć metrów wysokości. Jego twórcą był Anton Hörger, ten sam artysta, który brał udział w tworzeniu drugiej

Kolumny Trójcy Świętej na Placu Trójcy w dzielnicy zamkowej. W obecnej formie z figury zachował się tylko tors - górna postać Madonny z dzieckiem, ozdobiona dużym słońcem z połączanej miedzi. Przedstawienie to jest nawiązaniem do Niewiasty Apokalipsy w Księdze Objawienia, którą Kościół katolicki określił jako Dziewicę Maryję. Reszta postaci, które niegdyś zdobiły kolumnę, niestety nie zachowała się. Wiadomo, że jedna z nich przedstawiała św. Katarzynę ze Sieny, patronkę chorych i umierających.

W 1710 r. mieszkańcy przedmieścia Watertown zobowiązali się do wzniesienia kolumny z dżumą po epidemii, która nawiedziła miasto rok wcześniej. Kolumna została jednak wzniesiona dopiero w 1724 r. i na początku znajdowała się obok Dunaju na dzisiejszym placu Batthyány. Pierwotnie stała tam w otwartej kaplicy, gdzie wierni mogli uczestniczyć we mszy świętej w czasie epidemii, gdy kościoły były zamknięte. Wiek później, w 1826 r. kolumnę rozebrano, a następnie przeniesiono na jej obecne miejsce. W 1938 r. trzeba było odtworzyć rzeźbę Najświętszej Marii Panny. Zniszczona w czasie II wojny światowej, ponownie została odrestaurowana w 1985 r.

Kolumna Maryjna, Plac Krisztina (Dzielnica I)

Ta prosta kolumna z Matką Boską na szczycie jest najstarszą publiczną rzeźbą w dzisiejszym Budapeszcie. Została ona zamówiona przez mistrza glazurniczego Mathiasa Janischa w 1702 r. jako wyraz wdzięczności za zakończenie dżumy. Pierwotnie stała obok parku Vérmező (przy ulicy Alkotás 1), ale w 1855 r. została przeniesiona na obecne miejsce. Uszkodzony posąg został w całości usunięty w 1927 r. i przywieziony do Muzeum Miejskiego, którego kopia, którą można dziś oglądać, jest dziełem Antala Fischera z 1928 r. Rzeźba jest dokładną repliką oryginału i przedstawia Niepokalane Poczęcie: Maryja Panna z aureolą wokół głowy stąpa po kuli ziemskiej, otoczonej wężem, symbolem grzechu.

Kolumna Trójcy Świętej, Újlak (Dzielnica II)

Wikipedia - autor: Fauvrit

Pomnik stojący dziś na placu Zsigmond, kilka kilometrów na północ od Wzgórza Zamkowego nad Dunajem, pierwotnie stał przed kościołem Macieja na placu Trójcy Świętej. Najstarszą częścią monumentu jest rzeźba Trójcy Świętej na szczycie, ukończona w 1699 r., na rok przed posadowieniem kolumny. Był to prezent od ministra stanu, arcybiskupa Kollonicha, czołowej postaci kontrreformacji na Węgrzech. Choć pomnik został zainaugurowany w 1706 r., do 1709 r. dodawano kolejne figury. W tym samym roku został on jednak usunięty z Placu Trójcy Przenajświętszej i zastąpiony większym, który znajduje się tam do dzisiaj. Pierwsza kolumna została przekazana w 1712 r. w prezencie dla magistratu Újlak (Neustift).

Pomnik został zbudowany przez dwóch Włochów, architekta Vererio Ceresola i rzeźbiarza Bernardo Ferretti. Na przestrzeni XVIII i XIX w. wapienna budowla przeszła kilka renowacji i rekonstrukcji, z których największa miała miejsce w 1856 r., kiedy to trzeba było całkowicie wymienić barokowy cokół.

Kolumna Trójcy Świętej, Óbuda (Dzielnica III)

Wikipedia - autor: Kaboldy

Óbuda (Stara Buda) była jedną z trzech gmin, które - wraz z Budą i Pesztem - połączyły się w 1873 r. we współczesną metropolię węgierską. Jednym z jej głównych placów był Szentlélek, na którym stoi barokowa kolumna Trójcy Świętej. Pomnik upamiętnia szczególnie niszczycielską falę dżumy w 1739 r. (ostatnia tej skali), kiedy to prawie połowa mieszkańców miasta padła ofiarą epidemii. W konsekwencji ocalali mieszkańcy postanowili wznieść pomnik Trójcy Świętej, który był współfinansowany przez rodzinę Zichów, ówczesnych właścicieli ziemskich. Wapienna kolumna została wzniesiona bardzo szybko po epidemii w latach 1740-1743, liczyła 10,4 metra. Nazwisko jej projektanta jest nieznane. Rzeźba na szczycie trójkątnej kolumny jest przedstawieniem Trójcy Przenajświętszej, otoczonej partyturą innych rzeźb, przede wszystkim Marii Panny, stojącej na szczycie kuli ziemskiej w środkowej części i Franciszka Ksawerego, patrona Budy oraz św. Karola Boromeusza, który działał w czasie dżumy w Mediolanie w latach 70-tych XV w., oraz męczennika, św. Floriana, patrona strażaków. Poniżej Matki Boskiej znajduje się płaskorzeźba św. Rozalii w jaskini - pustelnicy z XII w., której relikwie podobno zatrzymały dżumę w Palermo w 1624 r. Kolejna jej płaskorzeźba zdobi fasadę przyległego kościoła parafialnego. Na rogach ogrodzenia otaczającego kolumnę znajdują się trzy kolejne posągi: żołnierza z III wieku i męczennika św. Sebastiana, najczęściej - od średniowiecza - przedstawianego w związku z dżumą oraz św. Rocha, francuskiego pielgrzyma, który w XIV w. był ofiarą dżumy we Włoszech. Roch często przedstawiany jest z psem, który podobno uratował go od głodu, gdy on sam zachorował. Trzeci święty umieszczony na ogrodzeniu, św. Feliks z Valois, był patronem zakonu trynitarnego, którego członkowie opiekowali się chorymi podczas dżumy w 1739 r.

Pomnik został zniszczony w 1945 r. i zdemontowany w 1956 r., a następnie przewieziony do Muzeum Kiscell. Jego ponowny montaż odbył się w 1998 r.

Ołtarz wotywny, Óbuda (Dzielnica III)

Wikipedia - autor: Fekist

Ołtarz wotywny (znany też jako pomnik św. Floriana), znajduje się przy ruchliwym skrzyżowaniu placu Flóriana. Ołtarz ten w swoim obecnym układzie został zmontowany w 1819 r. i jest unikalnym zespołem ołtarzowym. Jego trzy główne figury to osiemnastowieczne posągi świętych patronów chroniących przed dżumą (św. Karol Boromeusz) oraz żywiołami, powodzią, pożarem (św. Florian) i trzęsieniem ziemi (św. Filip Neri). Óbuda doświadczyła w ciągu kilkudziesięciu lat wszystkich tych

klęsk. Miejscowi właściciele ziemscy, hrabia Miklós Zichy i jego żona zlecieli wykonanie posągów świętych nadwornemu architektowi, słynnemu rzeźbiarzowi barokowemu Karlowi Bebó. Wapienne posągi zostały wyrzeźbione w latach 1758-1763, pierwszy ukończony był ten poświęcony św. Karolowi - oryginał stał w centrum kompozycji między dwoma kolumnami, klęcząc przed aniołem, trzymając w ręku krucyfiks.

Figury umieszczono w 1819 r. na placu Flóriána, ale nie uniknęły one zniszczeń. W 1919 r. ołtarz został mocno zniszczony przez najeźdźców rumuńskich, by w 1928 r. zostać odbudowanym, a w 1937 r. ponownie uszkodził go psychicznie chory szewc. Ołtarz ostatecznie usunięto w 1948 r., ponieważ przeszkadzał nowo wybudowanemu mostowi Árpád, a jego fragmenty zostały przekazane do Muzeum Kiscell. Zanim w 2012 r. został wzniesiony na nowo w pobliżu swojego pierwotnego miejsca, minęło kilka dziesięcioleci. Posąg Karola Boromeusza, z powodu złego stanu zachowania trzeba było w całości odtworzyć.

Krzyż Phylloxera, Óbuda (Dzielnica III)

Na północno-zachodnich obrzeżach nowoczesnego Budapesztu, przy starej drodze do Wiednia, obok tzw. kaplicy Phylloxera stoi krzyż, wzniesiony w 1886 r. przez Martina Raaba i jego żonę Marię Hiedl. Zarówno kaplica, jak i krucyfiks zostały wzniesione z wdzięczności, ponieważ plaga filoksery cudem oszczędziła okoliczne ziemie. W rzeczywistości piaszczysta gleba w dolinie zapobiegła wyrządzeniu szkody przez zarazę. Sprowadzona z Ameryki w latach pięćdziesiątych XIX wieku mszyca filoksera zniszczyła ponad dwie trzecie winnic w Europie, a wśród nich prężny przemysł winiarski Óbudy.

Kolumna Maryjna, Plac Szervita (Dzielnica V)

Do końca XIX w. miasto Peszt posiadało również własną Kolumnę Trójcy Świętej, która stała przed jego głównym kościołem parafialnym. Nie przetrwała ona jednak do dziś. Kolumna Maryjna (1729) znajduje się tylko kilka ulic dalej. Choć ten pomnik, usytuowany naprzeciwko osiemnastowiecznego kościoła służebnego nie był pierwotnie związany z epidemią, później zyskał szczególne znaczenie. Dziesięć lat po jego wzniesieniu ponownie wybuchła zaraza, więc kościół został zamknięty, a mnisi służebni mogli się modlić na otwartym powietrzu w intencji jej zakończenia. Pierwszą barokową figurę Panny Marii przypisuje się miejscowemu rzeźbiarzowi Antonowi Hörgerowi lub Andreasowi Riederowi. W latach 30-tych XX wieku oryginał ten był tak zniszczony, że wymagał wymiany. Obecna, przekształcona wersja rzeźby z aureolą w kształcie gwiazdy wokół głowy jest dziełem Dezső Erdey'a z 1942 r.

Kaplica św. Rocha i szpital dżumy, ulica Gyulai Pál/Rákóczi (Dzielnica VIII)

Jednym z zabytków związanych z dżumą, który można zobaczyć do dziś, nie jest pomnik, ale budynek. Położona przy ruchliwej ulicy Rákóczi, w pobliżu centrum miasta, kaplica św. Rocha i przylegający do

niej szpital przypominają o epidemii, która dotknęła miasto Peszt w XVIII w. W 1711 r. mieszkańcy miasta zobowiązali się wznieść kaplicę poświęconą dwóm świętym patronom dżumy: Rochowi i Rozalii. Sześć lat później poza murami miasta wzniesiono niewielki gmach, który jest absydą obecnej kaplicy. Po słynnej dżumie z 1739 r. dwa lata później dobudowano jej ostatni element.

Kolumna pamiątkowa Św. Wincentego, wzgórze Gellerta (Dzielnica XI)

Na południowej stronie wzgórza Gellért, za słynnymi Łazienkami Gellerta stoi kolumna wzniesiona w 2005 r. dla upamiętnienia niegdyś kwitnącej lokalnej uprawy winorośli zniszczonej przez plagę filoksery w latach 80. ubiegłego wieku. Została ona wzniesiona na zlecenie Rady Okręgu Újbuda i lokalnej Rady Mniejszości Niemieckiej. Praca rzeźbiarza Antala Czindera opiera się na tradycyjnych osiemnastowiecznych modelach: postać św. Wincentego, patrona winiarzy, stoi na doryckiej kolumnie z winogronami. Zbocza wzgórza Gellerta były kiedyś pokryte winnicami. Dziś przypominają o nich tylko niektóre nazwy ulic i wspomniany wcześniej pomnik.

Kolumna Trójcy Świętej, Nagytétény (Dzielnica XXII)

Niegdyś samodzielna wieś Nagytétény leży na południowo-zachodnich obrzeżach węgierskiej stolicy. Obok jej częściowo średniowiecznego kościoła parafialnego, w centrum miasta stoi skromny barokowy pomnik Świętej Trójcy. Został on wzniesiony w latach 1739-1740 na zlecenie miejscowego właściciela ziemskiego Józsefa Rudnyánszkiego i jego żony Julianny Száraz. Z tej daty i atrybutów wynika, że najprawdopodobniej został wzniesiony dla upamiętnienia dżumy, która tak mocno dotknęła niektóre z okolicznych miast (np. Óbudę). Rzeźbiarz pozostaje nieznany. Pomnik składa się z wapiennej kolumny w porządku jońskim, z posągami Trójcy Przenajświętszej na szczycie. Kolumna jest otoczona z dwóch stron figurami świętych Sebastiana i Rocha. Cokół od frontu jest zaprojektowany jako stół ołtarzowy - płyta lub mensa, tworzy "jaskinię", w której leży płaskorzeźba trzeciej dżumy - świętej Rozalii, trzymającej w ręku krucyfiks.

Pomnik św. Sebastiana, Soroksár (dzielnica XXIII)

Soroksár, dawna szwabska wioska (jak nazywają ją Niemcy na Węgrzech), podobnie jak Nagytétény, położona jest wzdłuż odgałęzienia Dunaju na południowym krańcu stolicy. Pomnik Zopfstil (wczesny styl neoklasycystyczny) przedstawia św. Sebastiana, jednego z najbardziej znanych świętych patronujących dżumie od średniowiecza i stoi dziś w jednej z bocznych ulic osady (Táncsics Mihály St. 135). Wzniesiony w 1803 r. jest jednym z najnowszych przykładów tego typu. Jak głosi napis na cokole, zlecił go miejscowy człowiek o nazwisku András Purczeld (to samo nazwisko, które za młodu nosił jeden z największych piłkarzy wszech czasów, Ferenc Puskás).